

Quy trình xây dựng câu hỏi phát triển năng lực đọc hiểu văn bản truyện cổ tích cho học sinh lớp 6

Nguyễn Thị Diệu Ly

GV Trường TH và THCS Thăng Long, Thường Tín, TP Hà Nội
Received: 25/7/2024; Accepted: 29/7/2024; Published: 2/8/2024

Abstract: In the context of current educational reforms, competency-based education imposes new demands on teachers and students in general education schools. This trend also applies to the teaching of literature and, specifically, reading comprehension. Teaching reading comprehension of fairy tale texts aims to form and develop students' reading comprehension skills. There are various methods to organize teaching to develop students' competencies. Utilizing a system of questions in teaching reading comprehension is considered an effective approach to developing these skills. Based on this, the paper proposes a framework for constructing questions to develop reading comprehension skills in fairy tales for secondary school students. It not only helps students explore and acquire knowledge but also stimulates their thinking, creativity, and self-awareness.

Keywords: Questions, reading comprehension ability, teaching reading comprehension, fairy tales, students

1. Đặt vấn đề

Trên thế giới, đổi mới giáo dục đã và đang diễn ra với những thay đổi thay chóng. Mục tiêu của chương trình giáo dục phổ thông (GDPT) các nước đều chú ý đến việc hình thành và phát triển năng lực cho người học. GD Việt Nam cũng không nằm ngoài guồng quay đó. Cùng với mạch dạy học viết, dạy học nói - nghe, dạy học thực hành tiếng Việt, dạy học đọc hiểu văn bản (ĐHVB) giữ vai trò quan trọng trong việc trang bị cho các em những tri thức Ngữ văn; năng lực Ngữ văn.

Truyện cổ tích (TCT) là một trong nhiều thể loại được học trong chương trình Ngữ văn lớp 6. Khai thác, khám phá tìm ra những giá trị đạo đức, giá trị văn hóa, bài học kinh nghiệm quý báu của cha ông để từ đó tạo sự kết nối, liên hệ với thực tiễn cuộc sống chính là đích để dạy học ĐHVB hướng tới. Khảo sát hệ thống câu hỏi và đề xuất quy trình xây dựng hệ thống câu hỏi phát triển năng lực đọc hiểu văn bản TCT cho HS lớp 6 cũng là một hướng đi phù hợp, đáp ứng yêu cầu của Chương trình GDPT 2018.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm

*Câu hỏi (CH)

Theo Aristot: “CH là một mệnh đề trong đó chứa đựng cả cái đã biết và cái chưa biết”. Mô hình CH: Câu hỏi = Cái đã biết + Cái chưa biết. Sự tương quan giữa cái chưa biết và cái đã biết thúc đẩy mở rộng vốn hiểu biết của con người, từ đó đặt ra những CH: vì

sao? thế nào? Như vậy, CH trở thành sản phẩm của quá trình nhận thức.

CH có vai trò quan trọng trong hoạt động nhận thức của con người. Trong dạy học, CH là một dạng cấu trúc ngôn ngữ để diễn đạt một yêu cầu mà người học phải giải quyết. Để phát huy được sự tích cực, chủ động và sáng tạo của học sinh (HS), GV cần xây dựng hệ thống CH phù hợp và sử dụng linh hoạt trong những thời điểm dạy học nhằm đạt được hiệu quả cao.

*Câu hỏi phát triển năng lực đọc hiểu

CH phát triển năng lực đọc hiểu là CH được đặt ra không phải chỉ nhằm mục đích thu thập thông tin, kiến thức văn bản đọc đưa lại mà còn thu thập cách tìm kiếm, khám phá, cách thức đọc hiểu nguồn thông tin, kiến thức đó. CH phát triển năng lực đọc hiểu không xem nhẹ PP tìm tòi sáng tạo trong cách trả lời.

CH phát triển năng lực đọc hiểu bao gồm những đặc điểm: 1) chú trọng phát triển năng lực tư duy đặc biệt là tư duy phê phán và tư duy sáng tạo.; 2) tăng cường và đẩy nhanh quá trình phát triển năng lực ngôn ngữ (năng lực đối thoại, năng lực đặt CH); 3) chú ý đến thái độ sẵn sàng, sự lan truyền cảm xúc, hợp tác trong cộng đồng lớp học; 4) phát huy năng lực nhận thức, nhất là năng lực tự nhận thức.

*Câu hỏi phát triển năng lực đọc hiểu TCT

CH phát triển năng lực đọc hiểu TCT là những CH được đặt ra để khuyến khích độc giả trình bày những suy nghĩ sâu sắc; sự phân tích chi tiết về các yếu tố của TCT. Câu hỏi này không chỉ giúp người

đọc hiểu sâu hơn về cốt truyện, về nhân vật, chi tiết, sự việc, ... mà còn giúp người đọc hiểu rõ hơn thông điệp, giá trị và ý nghĩa hay bài học của câu TCT mang lại. Trên cơ sở đó điều chỉnh hành vi, thái độ ứng xử phù hợp trong học tập cũng như thực tiễn cuộc sống.

2.2. Khảo sát hệ thống câu hỏi phát triển năng lực ĐHVB truyện cổ tích trong các bộ SGK lớp 6 (Kết nối tri thức với cuộc sống, Cánh diều, Chân trời sáng tạo)

Chúng tôi tiến hành khảo sát và phân loại câu hỏi dạy học TCT ở 3 bộ SGK Ngữ văn 6. Số lượng câu hỏi tính theo số thứ tự ghi cuối mỗi bài học của văn bản, không tính các nội dung hỏi nhỏ thành phần trong một CH lớn, bao gồm cả các văn bản thực hành đọc.

Sách *Cánh Diều*: 2 văn bản học chính, 1 văn bản thực hành đọc hiểu gồm 16 CH: CH nhận biết 5 (31%), CH thông hiểu 4 (25%), CH vận dụng thấp 4 (25%), CH vận dụng cao 3 (19%).

Sách *Kết nối tri thức với cuộc sống*: 3 văn bản học chính, 1 văn bản thực hành đọc bao gồm 34 câu: CH nhận biết 7 (21%), CH thông hiểu 12 (35%), CH vận dụng thấp 7 (21%), CH vận dụng cao 8 (24%).

Sách *Chân trời sáng tạo*: 2 văn bản học chính, 1 văn bản đọc mở rộng, 1 văn bản hướng dẫn đọc bao gồm 29 câu: CH nhận biết 10 (34%), CH thông hiểu 9 (31%), CH vận dụng thấp 5 (17%), CH vận dụng cao 5 (17%).

Kết quả thống kê cho thấy: hệ thống CH nhận biết vẫn chiếm nhiều hơn cả (31 % sách *Cánh Diều*; 21% sách *Kết nối tri thức với cuộc sống*; 34 % sách *Chân trời sáng tạo*). Những CH ở mức độ cao (câu hỏi vận dụng cao) chưa có nhiều (19 % sách *Cánh Diều*; 24% sách *Kết nối tri thức với cuộc sống*; 17% sách *Chân trời sáng tạo*).

Mặc dù hệ thống CH trong các sách đã được xây dựng theo các mức độ phát triển của năng lực đọc hiểu; tuy nhiên, giúp người học củng cố, phát triển tốt hơn năng lực ĐHVB truyện cổ tích, cần thiết xây dựng thêm hệ thống CH phát triển năng lực; trong đó nhấn mạnh đến CH vận dụng cao. Đặc biệt là những CH hướng đến khả năng rung động nghệ thuật và cảm xúc thẩm mỹ.

2.3. Đề xuất quy trình xây dựng CH phát triển năng lực ĐHVB truyện cổ tích cho HS lớp 6

Bước 1: Xác định mục đích của việc đặt câu hỏi

Mục đích của đặt CH chính là phát triển năng lực ĐHVB truyện cổ tích; tạo ra một môi trường học tập tích cực và kích thích suy luận; phát triển tư duy phản biện của HS và kết nối với đời sống thực tiễn của bản thân.

Ví dụ: Dạy học ĐHVB truyện cổ tích Thạch Sanh (sách *Cánh diều*) được xác định với mục đích sau: i) phát triển kỹ năng ĐHVB; ii) khuyến khích phát triển những suy luận và tư duy phản biện; iii) xây dựng kiến thức văn hóa và đạo đức; khuyến khích sự tương tác và thảo luận; iv) áp dụng kiến thức đã học vào cuộc sống thực tiễn.

Bước 2: Xác định nội dung hỏi để đạt mục đích

Nội dung CH ngoài đảm bảo yêu cầu cần đạt của môn học còn được mở rộng tích hợp với các vấn đề khoa học khác, gắn với tình huống thực tiễn. Không giới hạn số lượng CH, nội dung CH gắn chặt chẽ với mục đích hỏi ở bước 1. Khi lựa chọn nội dung hỏi, GV cân nhắc những nội dung nào sẽ dành cho câu hỏi tương tác giữa GV với HS, HS với HS ...

Ví dụ: Từ mục đích xác định của dạy học ĐHVB truyện cổ tích *Thạch Sanh*, nội dung để xây dựng hệ thống CH được gợi ý như sau:

- i) *Độc hiểu nội dung truyện*, hình thức truyện?
- ii) Mọi quan hệ/ tác dụng/ vai trò của sự kiện trong truyện. *Ý nghĩa từng sự kiện?*
- iii) Cảm nhận về tính cách nhân vật, sự tương phản về tính cách giữa các nhân vật; từ đó suy luận vấn đề đạo đức con người. Những bài học triết lý nhân sinh được đặt ra?
- iiii) Bàn luận, trao đổi về những vấn đề đặt ra từ câu chuyện

Bước 3: Xác định hình thức câu hỏi

Tùy thuộc vào mục đích bài học, nội dung để hỏi và trình độ HS cũng như những bối cảnh hỏi khác nhau, GV có thể dự kiến hình thức CH cho phù hợp. Các hình thức CH có thể lựa chọn như: CH trắc nghiệm, CH tự luận, CH kết hợp trắc nghiệm và tự luận.

Ví dụ: Dạy học ĐHVB truyện cổ tích *Thạch Sanh*, các hình thức CH có thể được sử dụng như:

- CH trắc nghiệm các mức độ (nhận biết, thông hiểu, vận dụng thấp và vận dụng cao), các hình thức CH: chọn phương án đúng, ghép nối, chọn phương án sai, ...

CHI: Mục đích của tác giả dân gian kể về sự ra đời và lớn lên của Thạch Sanh là gì?

A. Thể hiện ước mơ về sức mạnh thần kì chiến thắng thiên nhiên

B. Phản ánh hiện thực về sức mạnh thần kì chiến thắng ngoại xâm

C. Thể hiện trí tưởng tượng bay bổng của nhân dân ta trong cuộc sống

D. Ca ngợi phẩm chất, tài năng nhân vật cũng như nhân dân lao động

CH2: Nhân vật chính trong truyện là ai?

Lí Thông
Thạch Sanh
Nhà vua
Công chúa
- Câu hỏi tự luận:

CH3: Viết đoạn văn (5 -7 câu) trình bày cảm nghĩ của em về chi tiết niêu cơm trong truyện.

CH4: Sự ra đời và lớn lên của Thạch Sanh có điều gì khác thường? Qua đó, nhân dân muốn thể hiện quan niệm gì về người anh hùng, dũng sĩ?

Bước 4: Hoàn thiện câu hỏi và sử dụng câu hỏi trong dạy học ĐHVB truyện cổ tích

Đây là bước hoàn thiện hệ thống CH. Câu hỏi sau khi đã hoàn thiện được GV sử dụng trong quá trình tổ chức dạy học ĐHVB theo các thời điểm dạy học: trước giờ học, trong giờ học và sau giờ học đọc hiểu.

Ví dụ: Dạy học ĐHVB truyện cổ tích “*Thạch Sanh*”

* *Trước giờ học đọc hiểu*: giúp HS tìm hiểu bài, khai thác những tri thức nền về nội dung học trước khi đến lớp học; tạo cơ sở cho các hoạt động học tập tiếp theo.

+ Hệ thống CH tập trung vào: thể loại TCT; nội dung văn bản (đề tài, sự việc, ...), hình thức thể loại văn bản (tiêu đề, nhân vật, chi tiết, lời kể, ...); nghĩa từ khó trong văn bản?

+ Hình thức học tập cá nhân hoặc nhóm: Yêu cầu HS đọc, trả lời vào vở bài tập, phiếu bài tập.

* *Trong giờ học đọc hiểu*: giúp HS khám phá văn bản; tiếp nhận các giá trị của văn bản đưa lại; tự nhận thức và điều chỉnh bản thân; ...

+ Hệ thống CH chủ yếu khai thác các giá trị nội dung, hình thức của văn bản; nhận xét, đánh giá được tình cảm, cảm xúc của tác giả dân gian được thể hiện trong câu chữ văn bản; những bài học, giá trị nhân sinh, triết lý cuộc sống mà câu chuyện đưa lại; ...

+ Hình thức học tập cá nhân hoặc nhóm dựa trên sự phối hợp với các phương tiện và PP dạy học phù hợp.

**Sau giờ học đọc hiểu*: giúp HS củng cố, nâng cao và mở rộng kiến thức, tập luyện thuần thục KN đọc hiểu; nhận ra bài học kinh nghiệm quý báu; điều chỉnh được hành vi của bản thân (kết nối được với thực tiễn cuộc sống của chính bản thân mình).

+ Câu hỏi chú ý đến những nội dung: ứng dụng của bài học về giá trị nhân sinh, triết lý nhân sinh gắn với cuộc sống và học tập hiện tại của bản thân (Cái thiện luôn đánh bại cái ác, người tốt luôn thắng kẻ xấu; tình yêu thương con người, lòng nhân hậu, tinh thần nghĩa hiệp, dũng cảm).

+ Hình thức học *tập cá nhân hoặc nhóm*. GV có thể yêu cầu HS làm bài tập/nhiệm vụ học tập; ... và được thực hiện ở nhà, hoặc sau thời điểm tiết học diễn ra.

Bước 5: Đánh giá và điều chỉnh (nếu có)

Đây là bước cuối cùng để khẳng định tính khả thi của các CH được đề xuất xây dựng. Quy trình đánh giá được tiến hành một cách khách quan, trung thực, đảm bảo độ tin cậy. Kết quả KTĐG là căn cứ quan trọng để có những điều chỉnh hợp lý câu hỏi nhằm đạt hiệu quả tối ưu trong phát triển năng lực đọc hiểu cho HS.

3. Kết luận

Có nhiều cách thức để phát triển năng lực cho HS ở nhà trường trung học. Xây dựng và sử dụng hệ thống CH trong dạy học đọc hiểu văn bản TCT có thể xem là một trong những cách thức dạy học phù hợp; vừa giúp HS rèn luyện thể giới quan, nhân sinh quan; vừa tạo điều kiện cho HS khám phá, tìm hiểu đời sống văn hóa, tục lệ, phong tục, tín ngưỡng. Qua đó củng cố và phát triển năng lực ĐHVB truyện cổ tích cho HS. Trên thực tế, câu hỏi phát triển năng lực ĐHVB truyện cổ tích chỉ có tác động tích cực khi được sử dụng thường xuyên, liên tục. Tuy nhiên, việc sử dụng câu hỏi tùy thuộc vào nhiều yếu tố: mục đích dạy học, PP, công cụ dạy học, trình độ của HS Điều quan trọng không phải sử dụng bao nhiêu câu hỏi mà chính là sự lựa chọn, sử dụng những câu hỏi nào, cách hỏi như thế nào để phù hợp và mang lại hiệu quả cao cho người học.

Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Thị Thu Hiền (2013), “*Xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn học sinh đọc - hiểu các bài tác gia văn học ở trung học phổ thông*”, Tạp chí khoa học. Hà Nội

2. Phạm Thị Thu Hương (2018), “*Đọc hiểu và chiến thuật đọc hiểu văn bản trong nhà trường phổ thông*”, NXBĐHSP. Hà Nội

3. Phạm Thị Thu Hương (2015), “*Phát triển năng lực đọc hiểu truyện cổ tích cho học sinh ở trường phổ thông*”, TC Giáo dục. Hà Nội

4. Nguyễn Thị Quốc Minh (2016), “*Xây dựng hệ thống câu hỏi phát triển năng lực đọc hiểu trong dạy học tác phẩm văn chương cho học sinh Trung học phổ thông*”, Luận án TS, Trường ĐHSP Hà Nội.

5. Lê Phương Thủy, Đoàn Thị Thành (2017), “*Xây dựng hệ thống câu hỏi dạy học đọc hiểu thể loại thơ Nôm Đường luật ở THPT*”, Trường ĐHGĐ – ĐHQG Hà Nội.

6. SGK Ngữ Văn 6 tập 1,2, bộ *Kết nối tri thức với cuộc sống*, bộ *Chân trời Sáng tạo*, bộ *Cánh Diều*.